

CZAS APOKALIPSY W POEZJI

Jan Kasprowicz *Dies irae*

JAN KASPROWICZ

- Jan Kasprówic urodził się jako najstarsze z szesnaściorga dzieci w 1860 roku w Szymborzu pod Inowrocławiem, w rodzinie chłopskiej. Kształcił się w pruskim gimnazjum w Inowrocławiu, maturę zdał w Poznaniu. Studiował filozofię i literaturoznawstwo w Lipsku i we Wrocławiu. Pół roku przebywał w więzieniu skazany za działalność socjalistyczną. Później jego poglądy polityczne ewoluowały w stronę Narodowej Demokracji. Po odbyciu kary zamieszkał we Lwowie, gdzie podjął współpracę z kilkoma polskimi pisarzami.
- Jako poeta zadebiutował w 1878 roku sonetem „Poranek” wydrukowanym w tygodniku „Lech”. Natomiast pierwszy tomik Kasprówicza ukazał się w 1889 roku.
- Jako młody poeta Kasprówic oddawał się życiu towarzyskiemu, był stałym bywalcem lwowskich lokali obleganych przez artystyczną bohemę. To tam zetknął się z poetyką modernistyczną i uległ jej wpływowi.
- Po uzyskaniu tytułu doktora na podstawie rozprawy na temat poezji Teofila Lenartowicza, w 1908 roku objął katedrę literatury porównawczej na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Od 1921 do 1922 roku pełnił funkcję rektora na tej uczelni. W 1923 roku osiedlił się w willi Harenda w okolicach Zakopanego.
- Kasprówic żenił się trzykrotnie.
- Jego biografia to przykład awansu społecznego wiejskiego dziecka.

EKSPRESJONIZM

- Kierunek w sztuce, który powstał na przełomie XIX i XX w. Nurt ten pojawił się najpierw w malarstwie, a później w literaturze i filmie.
- Przedstawiciele ekspresjonizmu odrzucali: impresjonizm (nie chcieli przedstawiać ulotnych wrażeń i wyrażać uczuć przez symbole), realizm i naturalizm (krytykowali naśladowanie życia codziennego przez sztukę).
- Ekspresjoniści:
 1. cenili indywidualne, subiektywne spojrzenie twórcy,
 2. traktowali prowokację jako sposób ożywienia sztuki, opowiadali się za przekazywaniem wprost gwałtownych, silnych przeżyć jednostki (ekspresji),
 3. podejmowali w swoich utworach problematykę społeczną jako wyraz buntu przeciwko niesprawiedliwości świata i mieszczańskiemu stylowi życia.
 4. ukazywali świat zdeformowany

Do najbardziej popularnych środków wyrazu wykorzystywanych przez ekspresjonistów należały:

- zredukowane, uproszczone formy, zdeformowane kształty;
- wyrazisty kontur;
- kontrastujące kolory; jaskrawe, żywe
- hiperbole;
- poetyka marzenia sennego (wizyjność, skojarzeniowość, zerwanie z logiką);
- paradoksy, kontrasty, dynamizm, urwane zdania, wykrzyknienia

EDWARD MUNK

KRZYK

Wyjaśnij, w jaki sposób została przedstawiona postać na obrazie Krzyk. Co można o niej powiedzieć? Kim jest?

- Sylwetka bohatera przedstawionego na pierwszym planie obrazu jest zdeformowana i pozbawiona rysów indywidualnych.
- Postać jest ubrana na czarno, co doskonale kontrastuje z jej jasną (białą) twarzą.
- Bohater stoi na moście.
- Zniekształcona głowa przypomina trupią czaszkę.
- Układ rąk i ust postaci potęguje stan przerażenia (taką pozę można zinterpretować albo jako sposób ucieczki przed przerażającym hałasem, albo jako wyraz ogromnego cierpienia i bólu egzystencjalnego).
- Szeroko otwarte usta postaci, zaznaczone przez artystę mocnym konturem, wyrażają ogromny ból i cierpienie przedstawionego człowieka.

Opisz tło dzieła. Co się znajduje poza balustradą mostu?

- Tło jest odrealnione.
- Woda została przedstawiona w sposób zdeformowany, zlewa się z płonącym niebem.
- Falista linia oddaje kształt wody, ale może być też symbolem rozchodzącego się dźwięku i ogromnej pustki krajobrazu przedstawionego w tle.
- Jaskrawe barwy nieba wywołują skojarzenia z żywiołem ognia i tym samym doskonale kontrastują z dolnym planem obrazu utrzymanym w ciemniejszej tonacji.

Scharakteryzuj sposób ukazania osób pojawiających się na drugim planie obrazu.

- Na drugim planie dzieła pojawiają się sylwetki dwóch postaci.
- Odbiorcy trudno określić, czy osoby te się zbliżają, czy oddalają od człowieka ukazanego na pierwszym planie.

RELACJA CZŁOWIEK - BÓG W LITERATURZE

- człowiek akceptuje wyroki Boga - Hiob;
- człowiek wielbi Stwórcę, wychwala Jego majestat i potęgę, składa Mu dziękczynienie, prosi o pomoc i ochronę - bohater Księgi Psalmów ze Starego Testamentu;
- człowiek czuje się zagubiony, odczuwa swą małość, liczy na opiekę Boga - bohater wierszy M. Sępa Szarzyńskiego;
- człowiek wielbi Stwórcę za dzieło stworzenia, traktuje Boga jako dawcę wszelkich dóbr, pokłada w Panu wszelką nadzieję - Pieśń XXV J. Kochanowskiego;
- człowiek buntuje się przeciwko Bogu, ma pretensje do Niego, chce się zrównać ze Stwórcą - Konrad z Dziadów, części III

WIZJA APOKALIPTYCZNA W DIES IRAE

- Dies irae - Dzień Gniewu - określenie Sądu Ostatecznego, utwór należy do tomu hymnów „Ginącemu światu”;
- Nawiązania do ksiąg biblijnych: obraz końca świata (Apokalipsa św. Jana), motyw Adama i Ewy (Księga Rodzaju), Głowa owinięta cierniową koroną - Chrystus (Ewangelia), „ogień skrzepnie, blask ściemnieje” (kolęda *Bóg się rodzi*);
- Elementy wizji apokaliptycznej w hymnie:
 - **Katastrofizm, motyw krwi i ognia:** przerażający głos trąb, gwałtowny rozkład i niszczenie różnych form życia – świat ogarnia chmura wichrów, mgły, dzikie kształty, czarne całuny, ciężar miazdzy istoty żywe (świerki, lasy, węże w przepaść spadają kozice, nieskończony chaos, nad przepaścią staje strwożony człowiek, miliardy krzyży tworzą straszny las, brzmi głos hiobowy wieszczący nieszczęście, ziemię zalewa morze krwi Chrystusowej, pękają mury świątyń, milknie śpiew, wizja męki trzymającej świat w kleszczach, wszystko pogrąża się w bagnie, wyłaniają się żmije, pijawki, jaszczury zapadające się w bagnisty kał, korowód ludzkich łysych trupio żółtych głów z czarnymi brodami, o mętnych oczach, tańczą demoniczny taniec śmierci, w dzikiej orgii znoszą mękę, idą przez pałacy się świat pogrążony w krwawej wojnie, słyszą wycie hien, ryk lwów, jęczą, klną, jedni upadają, inni bronią się , zabijają. Następuje ostateczna katastrofa – szum, grzmot, zrównanie gór i dolin, strącenie gwiazd zmartwychwstanie zmarłych przerażający głos trąb.
 - **Tajemniczość, symbolika:**
 - wizja Cierniowej Głowy – symbol cierpienia i miłosierdzia, Chrystus broczy w ludzkiej krwi, przeżywa ból razem z człowiekiem, który błaga Go o pomoc, nie odkupi On jednak ludzkich grzechów
 - wizja Adama – symbol ludzkości obarczonej brzemieniem grzechu, potępionej, ściganej przez Boga
 - wizja Ewy jasnowłosej – matka gwiazd i ziemi, symbol cielesności, piękna, erotyzmu, żądzy, ale i grzechu, szatana, ona przywiodła ludzkość ku cierpieniu, zagładzie, zagraża drogę do zbawienia.

Wizja Boga

- ◉ skazuje ludzi na cierpienie
- ◉ dokonuje zniszczenia świata
- ◉ Istota Najwyższa (jasność jasności, Łaska Łask),
- ◉ surowy Sędzia okrutny w swej sprawiedliwości, ukazany w porażającym blasku błyskawic, nieczuły, gniewny, nie ma litości.

Wizja człowieka

- ◉ buntuje się przeciw Bogu, trudom życia, niesprawiedliwości i nieuzasadnionemu cierpieniu.
- ◉ oskarża Stwórcę o istnienie zła, grzechu
- ◉ występuje w imieniu ludzkości skazanej na cierpienie (element prometejskiego buntu)

PROBLEMATYKA FILOZOFICZNA HYMNU

- Hymn podejmuje problem relacji między Stwórcą i człowiekiem.
- Ludzkość ukazana została tu jako grzesznica, skazana na wieczną tułaczkę, wygnanie z raju, życie w gniewie nienawiści, zbrodni, bólu, niepewności, cierpieniu. Kobiety w mękach rodzą dzieci, grzech niszczy duszę, człowiek jest słaby, błaga o litość i pomoc. Bóg - sędzia nieczuły i sprawiedliwy nie ma nad swoim ludem litości, skazuje go na cierpienie i zagładę, nie odpuszcza mu win.
- Podmiot liryczny utożsamiający się z grzesznikami buntuje się przeciw Bogu, który stworzył zło obok dobra, dał człowiekowi niskie, zwierzęce instynkty, nie nauczył owocnie walczyć z grzechem. W świecie za zgodą Boga istnieje dobro i zło. Bóg okazuje się zatem Stwórcą okrutnym i niesprawiedliwym, karze ludzi za zło, które sam stworzył. Cierpienie powinno zmazać grzech człowieka, ale tak nie jest. Podmiot spiera się z Bogiem – młodopolska wersja prometeizmu, który ma charakter bardziej uniwersalny, gdyż człowiek buntuje się tu w obronie całej znękaney ludzkości, nie tylko narodu polskiego.
- Utwór wyrasta z dekadencckich nastrojów, wyraża przekonanie, że świat to piekło, a wszystko zmierza ku nieuchronnej katastrofie.

EKSPRESJONIZM W *DIES IRAE*

- ◉ hymn nie odzwierciedla świata zewnętrznego, rzeczywistość została wykreowana przez poetę, ma charakter wizyjny, spontaniczny (chaos, nagłe zmiany motywów, wizji),
- ◉ częsty kontrast (piękno Ewy – brzydota konającego świata),
- ◉ dynamizm obrazowania,
- ◉ zdecydowana kolorystyka – czerwień, czerń,
- ◉ hiperbole (obraz Boga),
- ◉ animizacje (męka),
- ◉ wiersz wolny (wersy różnej długości od 2 do 13)
wyraża emocje
- ◉ problematyka moralna - bunt prometejski (kontekst - Konrad z III cz. Dziadów)